

การพัฒนาศักยภาพชุมชนผ่านการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและสินค้า
จากอัตลักษณ์ชุมชน ในจังหวัดจันทบุรี
Developing Community Potential Through the Development of Tourism
Routes and Products from Community Identity in Chanthaburi Province

ศิริวัฒน์ ครองบุญ¹,
พระปลัดเวชยันต์ จิตสทโร², ถาวร โคตรชัย³
และ พงศวิญญ์ ศรีประวดี⁴

วิทยาลัยสงฆ์จันทบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{1,2,3,4}

Sirawat Krongbun¹

Phrapalad Wetchayan Thitasatto², Thaworn Kotchai³

and Phongsawit Sriprawat⁴

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chanthaburi Buddhist College^{1,2,3,4}

Corresponding Author, Email: Sirawat.kro@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลและศักยภาพพื้นฐานของชุมชนผ่านเส้นทาง
การท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี 2) ศึกษาองค์ประกอบการพัฒนากิจกรรม
และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว 3) พัฒนาศักยภาพชุมชนผ่านการพัฒนา
เส้นทางท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น และ 4) ประเมินศักยภาพชุมชนจากการพัฒนา
ดังกล่าว การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธี กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนในชุมชนหมู่บ้านไร่แผ่นดิน
จังหวัดจันทบุรี จำนวน 286 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูล
เชิงปริมาณด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์
เนื้อหาและนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1) ศักยภาพพื้นฐานของชุมชนประกอบด้วยการเพิ่มพื้นที่สีเขียวชายเลนแบบมีส่วนร่วม
การเสริมสร้างความรู้และจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวชุมชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การจัดตั้ง
ศูนย์บริการข้อมูลท่องเที่ยว และการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ 2) องค์ประกอบการพัฒนากิจกรรมและ

* ได้รับบทความ: 28 สิงหาคม 2568; แก้ไขบทความ: 21 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 26 มีนาคม 2569

การมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ กิจกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน การมีส่วนร่วมในการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และการพัฒนาสินค้าชุมชนให้มีคุณภาพ

3) แนวทางพัฒนาศักยภาพชุมชน ได้แก่ การพัฒนาร้านค้าและร้านอาหารให้เพียงพอ การปรับปรุงเส้นทางคมนาคมให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก และการจัดการขยะและน้ำเสียอย่างเป็นระบบ

4) การประเมินศักยภาพชุมชนพบว่า ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการป้องกันผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม การติดตามผลการจัดการท่องเที่ยว ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว และการวางแผนพัฒนาพื้นที่โดยคำนึงถึงความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: ศักยภาพชุมชน; การท่องเที่ยวชุมชน; อัตลักษณ์ท้องถิ่น

Abstract

This research aimed to 1) examine community data and fundamental potential through tourism routes and products based on local identity in Chanthaburi Province; 2) investigate the components of activity development and community participation in tourism promotion; 3) develop community potential through tourism route development and local identity-based products; and 4) evaluate community potential resulting from such development. The study employed a mixed-methods approach. The sample consisted of 286 residents of Rai Phandin Community, Chanthaburi Province. Research instruments included a questionnaire and an interview form. Quantitative data were analyzed using percentage, mean, and standard deviation, while qualitative data were analyzed through content analysis and presented descriptively.

The findings revealed that

1) the community's fundamental potential consisted of participatory mangrove forest restoration, the promotion of knowledge and awareness of community-based tourism, collaboration among network partners, the establishment of a community tourism information center, and the development of tourism public relations media;

2) the components of activity development and community participation included activities reflecting community identity, participation in the development and sustainable conservation of tourist attractions, and the improvement of local identity-based products

3) the guidelines for community potential development included improving the adequacy of shops and restaurants, enhancing transportation routes for convenient access to tourist attractions, and developing systematic waste and wastewater management; and 4) the evaluation of community potential indicated that local residents were satisfied with environmental impact prevention, tourism management monitoring, benefits gained from tourism, and area development planning with regard to environmental sustainability.

Keywords: Community Potential; Community-Based Tourism; Local Identity

บทนำ

การพัฒนาศักยภาพชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการยกระดับเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ เนื่องจากระบบเศรษฐกิจระดับชุมชนเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นและความมั่นคงทางสังคม อย่างไรก็ตาม การพัฒนาศักยภาพชุมชนในช่วงที่ผ่านมายังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากการขาดข้อมูลที่รอบด้านและความเข้าใจบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง ส่งผลให้การกำหนดแนวทางพัฒนาไม่สอดคล้องกับทุนทางสังคม ทรัพยากร และวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ดังนั้น การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนจึงจำเป็นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเข้าใจบริบทชุมชน โดยให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยวิถีดั้งเดิมควบคู่ไปกับการต่อยอดศักยภาพที่มีอยู่

ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ บนพื้นฐานของแนวคิดสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การต่อยอดอดีต โดยให้ความสำคัญกับรากเหง้าทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ เพื่อนำมาบูรณาการร่วมกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม 2) การปรับปรุงปัจจุบัน เพื่อวางรากฐานสู่อนาคต ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และดิจิทัล รวมถึงการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนา และ 3) การสร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต ด้วยการเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ พัฒนาคนรุ่นใหม่ และปรับรูปแบบธุรกิจให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562 : 5)

แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาศักยภาพชุมชนมิได้หมายถึงเพียงการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพหรือเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาที่มุ่งทำให้ชุมชนสามารถนำทุนและศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบ ลักษณะนี้ ทู๋หว่า ธราภรณ์ อภิราภรณ์ และภาวิน ชินะโชติ (2561 : 63–72) อธิบายว่า การพัฒนาศักยภาพชุมชนเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่มีอยู่เดิมไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น โดยอาศัยความสามารถและคุณลักษณะที่มีอยู่ภายในชุมชน

ทั้งด้านทรัพยากรความรู้ และความสามารถของคนในพื้นที่ เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างมีกระบวนการ

นอกจากนี้ การพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เกิดผลอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ปฐมวดี หนองงุม และเกษตรพร พรหมนิมิตกุล (2562 : 71-72) ชี้ให้เห็นว่า คนในชุมชนควรมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดนโยบาย การดำเนินโครงการ การรับผลประโยชน์ ตลอดจนการติดตามและประเมินผลการพัฒนาชุมชนของตนเอง อันเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้การพัฒนาเกิดความสอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่อย่างแท้จริง

หมู่บ้านไร่แผ่นดินเป็นชุมชนที่ประชาชนส่วนใหญ่ดำรงชีวิตอย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ และมีวิถีชีวิตที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างเด่นชัด การพัฒนาศักยภาพของชุมชนแห่งนี้จึงจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจบริบทของพื้นที่อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ชุมชนสามารถดำรงวิถีดั้งเดิมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างเหมาะสม แนวทางหนึ่งที่มีความสำคัญคือ การพัฒนาศักยภาพชุมชนผ่านเส้นทางการท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ชุมชน ซึ่งมุ่งเน้นการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการของชุมชนในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การพัฒนาในลักษณะดังกล่าวจะเกิดผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อมีการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และคนในชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับแหล่งท่องเที่ยว สินค้า และบริการให้มีมาตรฐาน สอดคล้องกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น และตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การสร้างรายได้ การอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชน และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลและศักยภาพพื้นฐานของชุมชนผ่านเส้นทางการท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น ในจังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการพัฒนากิจกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ในจังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนผ่านการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น ในจังหวัดจันทบุรี
4. เพื่อประเมินศักยภาพชุมชนผ่านเส้นทางการท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น ในจังหวัดจันทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพชุมชนผ่านการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ชุมชนในจังหวัดจันทบุรี เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยมุ่งศึกษาศักยภาพพื้นฐานของชุมชน องค์ประกอบการพัฒนากิจกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชน แนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน ตลอดจนการประเมินศักยภาพชุมชนผ่านการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ชุมชน ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี โดยบูรณาการข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ครอบคลุมทั้งระดับสภาพทั่วไป ระดับความคิดเห็น และข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับบริบท ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชนในพื้นที่ศึกษา

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากร ได้แก่ ประชาชนในหมู่บ้านไร่แผ่นดิน จังหวัดจันทบุรี จำนวน 1,008 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane) ที่ระดับความคลาดเคลื่อน .05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 286 คน และใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling)

การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยแบ่งผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 15 คน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม และผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญสำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 10 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 6 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 6 ข้อ ตอนที่ 2 ข้อมูลและศักยภาพพื้นฐานของชุมชนผ่านเส้นทางการท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น จำนวน 10 ข้อ ตอนที่ 3 องค์ประกอบการพัฒนากิจกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยว จำนวน 10 ข้อ ตอนที่ 4 การพัฒนาศักยภาพชุมชน จำนวน 5 ข้อ ตอนที่ 5 การประเมินศักยภาพชุมชน จำนวน 5 ข้อ และตอนที่ 6 ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชน เป็นข้อคำถามปลายเปิด จำนวน 3 ข้อ

สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก และแนวประเด็นการสนทนากลุ่มเฉพาะ ซึ่งครอบคลุมประเด็นด้านบริบทชุมชน ศักยภาพชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน แนวทางการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ชุมชน รวมทั้งปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

แบบสอบถามได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ด้วยวิธีการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ผลการตรวจสอบพบว่า ข้อคำถามทุกข้อมีค่า IOC ตั้งแต่ .50 ขึ้นไป และมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.00 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และมีความเหมาะสมในการนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 286 คน โดยดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามตามขั้นตอนที่กำหนด และตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามทุกฉบับก่อนนำไปวิเคราะห์

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ ภายหลังการประสานงานและขออนุญาตอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการเก็บข้อมูลล่วงหน้า ก่อนดำเนินการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยแก่ผู้ให้ข้อมูล และขอความยินยอมในการบันทึกเสียงและบันทึกภาพนิ่ง เพื่อให้การเก็บข้อมูลมีความครบถ้วนสมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและระดับความคิดเห็นในแต่ละประเด็นที่ศึกษา

ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดระเบียบข้อมูลจำแนกหมวดหมู่ สังเคราะห์สาระสำคัญ และสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) และใช้ข้อมูลจากเอกสาร ภาพกิจกรรม และหลักฐานเชิงประจักษ์ในพื้นที่ประกอบการตีความ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือและความสมบูรณ์ของผลการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพชุมชนผ่านการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ชุมชนในจังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลและศักยภาพพื้นฐานของชุมชนผ่านเส้นทางท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยเชิงปริมาณพบว่า ข้อมูลและศักยภาพพื้นฐานของ

ชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.67$, S.D. = 0.163) ขณะที่ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า หมู่บ้านไร้แผ่นดินเป็นชุมชนที่มีทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เอื้อต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน โดยมีจุดเด่นด้านป่าชายเลน วิถีประมงพื้นบ้าน โฮมสเตย์ และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากทรัพยากรทางทะเล นอกจากนี้ ชุมชนยังมีแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น เช่น การชมเหยี่ยวแดง ทะเลแหวก และการเรียนรู้วิถีชีวิตชาวประมง อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงพื้นที่ยังคงค่อนข้างจำกัด และระบบข้อมูลการท่องเที่ยวยังต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม

2. ผลการศึกษาองค์ประกอบการพัฒนากิจกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยเชิงปริมาณพบว่า องค์ประกอบการพัฒนากิจกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.47$, S.D. = 0.146) ส่วนผลการวิจัยเชิงคุณภาพพบว่า ชุมชนมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างชัดเจน และประชาชนมีส่วนร่วมในระดับหนึ่ง ทั้งในการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดกิจกรรม และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน อย่างไรก็ตาม การพัฒนายังต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยเฉพาะด้านการตลาด การประชาสัมพันธ์ และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการท่องเที่ยวของชุมชน

3. ผลการพัฒนาศักยภาพชุมชนผ่านการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยเชิงปริมาณพบว่า การพัฒนาศักยภาพชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.04$, S.D. = 0.180) และเมื่อพิจารณาภาพรวมการพัฒนาศักยภาพชุมชนผ่านเส้นทางท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ชุมชน พบว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.60$, S.D. = 0.081) ขณะที่ผลการวิจัยเชิงคุณภาพสะท้อนว่า แนวทางสำคัญในการพัฒนาศักยภาพชุมชน ได้แก่ การพัฒนาร้านค้าและร้านอาหารให้เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว การปรับปรุงเส้นทางคมนาคมให้เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก และการจัดการขยะและน้ำเสียอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ ปัญหาสำคัญที่พบคือข้อจำกัดด้านการเดินทางเข้าสู่พื้นที่ ปัญหาด้านเอกสารสิทธิในที่ดินทำกิน และการสนับสนุนจากภาครัฐที่ยังไม่เพียงพอ

4. ผลการประเมินศักยภาพชุมชนผ่านเส้นทางท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยเชิงปริมาณพบว่า การประเมินประสิทธิผลการพัฒนาศักยภาพชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.27$, S.D. = 0.081) ส่วนผลการวิจัยเชิงคุณภาพพบว่า การประเมินศักยภาพชุมชนให้ความสำคัญกับการวางแผนพัฒนาพื้นที่โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีความพึงพอใจต่อการป้องกันการผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม การติดตามผลการจัดการท่องเที่ยว และประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ยังมีความจำเป็นต้องเสริมสร้างความรู้ด้านกฎหมาย การใช้ประโยชน์พื้นที่ และการอนุรักษ์ทรัพยากร เพื่อให้การพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยวเกิดความสมดุลและยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพชุมชนผ่านการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ชุมชนในจังหวัดจันทบุรี สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลและศักยภาพพื้นฐานของชุมชนผ่านเส้นทางการท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ข้อมูลและศักยภาพพื้นฐานของชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากหมู่บ้านไร่แผ่นดินมีทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรที่โดดเด่น ทั้งด้านระบบนิเวศป่าชายเลน วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น โฮมสเตย์ และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากทรัพยากรทางทะเล ซึ่งล้วนเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นชัดเจน ย่อมมีศักยภาพในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวและต่อยอดเป็นสินค้าชุมชนได้อย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม แม้ชุมชนจะมีทุนเดิมที่เข้มแข็ง แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงพื้นที่และการจัดระบบข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อโอกาสในการขยายฐานนักท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชนในระยะยาว จึงอาจกล่าวได้ว่า การมีทรัพยากรและอัตลักษณ์ชุมชนเพียงอย่างเดียวอาจยังไม่เพียงพอ หากขาดการบริหารจัดการข้อมูล การประชาสัมพันธ์ และการเชื่อมโยงการเข้าถึงพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การศึกษาองค์ประกอบการพัฒนากิจกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบการพัฒนากิจกรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่า แม้ชุมชนจะมีความตระหนักและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นอยู่พอสมควร แต่การมีส่วนร่วมดังกล่าวยังไม่เข้มแข็งในทุกมิติ โดยเฉพาะการเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนเพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ สะท้อนว่า การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ควรมุ่งเพียงการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือทรัพยากรในพื้นที่เท่านั้น แต่จำเป็นต้องยกระดับการมีส่วนร่วมไปสู่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับประโยชน์อย่างแท้จริง ตลอดจนพัฒนาสินค้าและบริการให้มีเรื่องราว มีมูลค่าเพิ่ม และสามารถสื่อสารอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านช่องทางร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจะช่วยให้การท่องเที่ยวชุมชนเกิดความยั่งยืนมากขึ้น

3. การพัฒนาศักยภาพชุมชนผ่านการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาศักยภาพชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนมีความพร้อมและมีแนวโน้มที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้ในระดับดี ทั้งในด้านการพัฒนาร้านค้า ร้านอาหาร การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และการจัดการสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาร่วมกับข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่ายังมีข้อจำกัดสำคัญที่เป็นอุปสรรค

ต่อการพัฒนา ได้แก่ ความไม่สะดวกของเส้นทางคมนาคม ปัญหาด้านเอกสารสิทธิในที่ดินทำกิน และการสนับสนุนจากภาครัฐที่ยังไม่ต่อเนื่อง ผลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม จำเป็นต้องอาศัยทั้งศักยภาพภายในชุมชนและการสนับสนุนจากภายนอกควบคู่กัน กล่าวคือ แม้ชุมชนจะมีทรัพยากร มีความเข้มแข็ง และมีความพร้อมในการพัฒนาเพียงใด แต่หากข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม การจัดการพื้นที่ และกลไกสนับสนุนเชิงนโยบายยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง ก็อาจส่งผลให้การพัฒนาชุมชนไม่สามารถขยายผลได้เต็มศักยภาพ

4. การประเมินศักยภาพชุมชนผ่านเส้นทาง Thornton และสินค้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า การประเมินประสิทธิภาพการพัฒนาชุมชนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง แม้ว่าชุมชนจะมีความพึงพอใจต่อการป้องกันผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม การติดตามผลการจัดการท่องเที่ยว และประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว แต่ผลการประเมินในระดับปานกลางสะท้อนว่า การพัฒนายังไม่บรรลุผลอย่างสมบูรณ์ในทุกด้าน โดยเฉพาะประเด็นการใช้ประโยชน์พื้นที่การจัดการสิ่งแวดล้อม และความรู้ด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และการพัฒนาพื้นที่

ประเด็นดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การประเมินศักยภาพชุมชนไม่ควรพิจารณาเพียงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือจำนวนกิจกรรมการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญกับความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วย เพราะหากการพัฒนาขาดการกำกับดูแลที่เหมาะสม อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนได้ ดังนั้น การเสริมสร้างความรู้ด้านกฎหมาย การวางแผนใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างเหมาะสม และการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

โดยสรุป ผลการวิจัยสะท้อนว่า หมู่บ้านไร่แผ่นดินมีต้นทุนชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างชัดเจน ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และภูมิปัญญาชุมชน แต่การยกระดับศักยภาพชุมชนให้เกิดผลอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน การจัดการสิ่งแวดล้อม การตลาด การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการวางแผนพัฒนาที่คำนึงถึงข้อจำกัดของพื้นที่และการอนุรักษ์ทรัพยากรควบคู่กันไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 หน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมและการเข้าถึงพื้นที่ของหมู่บ้านไร่แผ่นดินให้มีความสะดวกและปลอดภัยมากยิ่งขึ้น ทั้งทางบกและทางน้ำ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวและเอื้อต่อการกระจายรายได้สู่ชุมชน

1.2 ชุมชนควรร่วมกันพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างชัดเจน โดยเชื่อมโยงวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ทรัพยากรป่าชายเลน และภูมิปัญญาชุมชนเข้ากับการจัดประสบการณ์การท่องเที่ยว เพื่อสร้างความแตกต่างและเพิ่มมูลค่าให้แก่แหล่งท่องเที่ยวชุมชน

1.3 ควรส่งเสริมการพัฒนาสินค้าชุมชนจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นให้มีคุณภาพ มาตรฐาน และเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ที่ชัดเจน โดยเฉพาะการออกแบบบรรจุภัณฑ์ การสร้างตราสินค้า และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อดิจิทัล เพื่อเพิ่มโอกาสทางการตลาดและสร้างการรับรู้ในวงกว้าง

1.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผล เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเกิดจากฐานของคนในพื้นที่อย่างแท้จริง และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว

1.5 ควรมีการวางระบบบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการจัดการขยะ น้ำเสีย และการใช้ประโยชน์พื้นที่ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่อนุรักษ์ เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวดำเนินควบคู่ไปกับการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษารูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ชายฝั่งหรือชุมชนเกาะอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยแห่งความสำเร็จ ปัญหา และแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่

2.2 ควรศึกษาการพัฒนาตราสินค้าและกลยุทธ์การตลาดดิจิทัลของสินค้าชุมชนจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อหาแนวทางเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และขยายช่องทางการจำหน่ายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

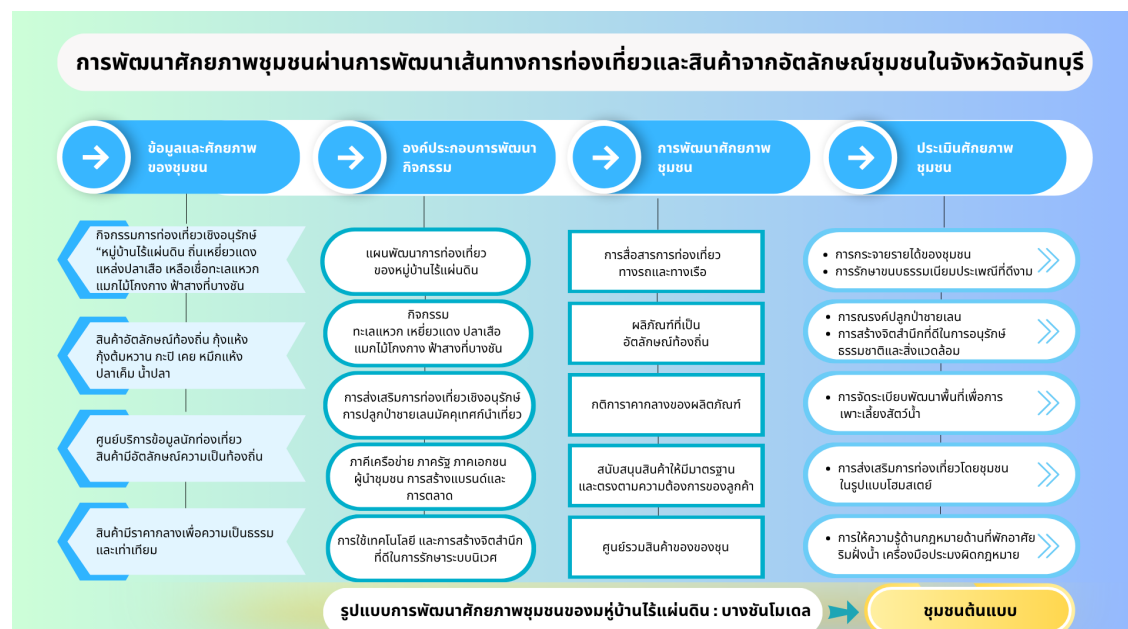
2.3 ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่เหมาะสมกับหมู่บ้านไร้แผ่นดิน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของการวิจัยและการพัฒนา

2.4 ควรศึกษาตัวชี้วัดความยั่งยืนของการท่องเที่ยวชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นกรอบในการติดตามและประเมินผลการพัฒนาชุมชนในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาศักยภาพชุมชนผ่านการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ชุมชนในจังหวัดจันทบุรี ควรดำเนินการบนฐานของการบูรณาการ 4 มิติสำคัญ ได้แก่ 1) ข้อมูลและศักยภาพของชุมชน 2) องค์ประกอบการพัฒนากิจกรรม 3) การพัฒนาศักยภาพชุมชน และ 4) การประเมินศักยภาพชุมชน โดยเริ่มจากการนำทุนเดิมของชุมชน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และสินค้าท้องถิ่น มาใช้เป็นฐานในการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีอัตลักษณ์ชัดเจน ควบคู่กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การพัฒนาระบบคมนาคม การกำหนดราคากลางของผลิตภัณฑ์ การยกระดับมาตรฐานสินค้า และการจัดตั้งศูนย์รวมสินค้าของชุมชน

ทั้งนี้ กระบวนการดังกล่าวจะนำไปสู่ผลลัพธ์สำคัญ คือ การกระจายรายได้สู่ชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดระเบียบพื้นที่ และการยกระดับชุมชนไปสู่การเป็นชุมชนต้นแบบด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กล่าวได้ว่า องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้ คือ รูปแบบการพัฒนาศักยภาพชุมชนที่เชื่อมโยง “ทุนชุมชน – การมีส่วนร่วม – การจัดการอย่างเป็นระบบ – การประเมินผล” เข้าด้วยกันอย่างเป็นพลวัต เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนบนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่นและความยั่งยืน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การพัฒนาศักยภาพชุมชนผ่านการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและสินค้าจากอัตลักษณ์ชุมชนในจังหวัดจันทบุรี

เอกสารอ้างอิง

- ปฐมาวดี หุ่นงาม และ เกศราพร พรหมนิมิตกุล. (2562). การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ดำเนินการและขับเคลื่อนโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี: กรณีศึกษาหมู่บ้านตาลเจ็ดยอด ตำบลไร่เก่า อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. ใน รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4 (น. 71-72). คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ลักขมี หุ่นหว่า, ธาราภรณ์ อีราภรณ์ และ ภาวิน ชินะโชติ. (2561). การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการทีมงาน: กรณีศึกษา กลุ่มแม่บ้านชุมชนเปรมฤทัย เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร. วารสารเกษมบัณฑิต, 19(1), 63-72.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580): ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ.